

K NIEKTORÝM IZOGLOSÁM JUŽNÉHO ŠARIŠA

Jozef Liška, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra,
pracovisko Košice

V literatúre o východoslovenských nárečiach nájdeme aj niekoľko pokusov o ich členenie. Predovšetkým sú to príspevky J. Lišku,¹ F. Buffu² a I. Kotuliča.³ Ich názory, ako aj staršiu literatúru o členení najnovšie zhrnul a zhodnotil Š. Tóvik.⁴ No s izoglosami jednotlivých javov, ktoré členenie najlepšie ilustrujú, stretávame sa v našej literatúre veľmi zriedkavo.^{5, 6}

Domnievame sa, že bude užitočné publikovať naše výskumy, ktoré sme robili ešte v rokoch 1938—1942. Naše izoglosy sa týkajú predovšetkým južnej časti bývalej Šarišskej stolice. Spomínané výskumy majú prednosti a výhody z niekoľkých dôvodov:

1. Tento výskum som robil *o s o b n e v t e r é n e*. Použil som *r o v n a k é k r i t é r i á* pre jednotlivé javy na celom skúmanom území. Pri dotazníkovej akcii, alebo ak výskum robí niekoľko jednotlivcov a v dlhom časovom rozpätí, tieto kritériá nebývajú rovnaké a rovnorodé.

2. Výskum je už skoro 30 rokov starý; zachytáva *a r c h a i c k e j š í s t a v*.

3. Všímal som si predovšetkým reči *n a j s t a r š e j g e n e r á c i e*.

¹ Jozef Liška, *Nárečový svojráz východného Slovenska*, Almanach východného Slovenska 1848—1948, Košice 1948, 162—169.

² Ferdinand Buffa, *Východoslovenské nárečia*, Vlastivedný časopis 3, 1962, 109—114 a *K charakteristike východoslovenských nárečí*, Nové obzory 9, Prešov 1967, 263—278.

³ Izidor Kotulič, *Ku charakteristike nárečia juhozápadného Šariša*, JČ XIII, 1962, 156—172.

⁴ Štefan Tóvik, *Východoslovenské nárečia*, Nové obzory 7, Prešov 1965, 235—268.

⁵ Jozef Liška, *K otázke pôvodu východoslovenských nárečí* (s mapou izoglos), Turč. Sv. Martin 1944.

⁶ Štefan Lipták, *Geografické rozšírenie zmeny ch > h vo východoslovenských nárečiach*, JČ XIV, 1963, 162—165.

Ale zaznamenával som si aj reč generácie mladšej a najmladšej, čo nám už vtedy naznačovalo tendencie ďalšieho vývinu nárečí v Šariši.

Termín „stará generácia“ sa nehodnotí v literatúre rovnako. Napríklad F. Buffa⁷, ktorý spracoval monografiu nárečia svojej rodnej obce, pod týmto názvom rozumie ľudí nad 45 rokov. Táto hranica podľa neho môže byť u žien nižšia, u mužov zas individuálne vyššia.

Pri našom fonetickom výskume sotáckych nárečí⁸ sme rozlišovali najstaršiu, mladšiu a najmladšiu generáciu. Pod termínom „mladšia generácia“ mysleli sme ľudí zhruba medzi 30–60 rokom. Pravda, v poznámke sme uviedli, že môžu byť aj mladší jednotlivci, ktorí sú odolnejší proti prenikaniu rýchlych zmien v nárečí a na druhej strane aj niektorí starí ľudia môžu byť „labilní“ a tým náchylnejší prijímať novosti.

Ako čas ide, označenia „stará“, „najstaršia“ generácia sa stávajú premenlivými, relatívnymi. Pri zostavovaní našich izoglos v roku 1942 sme počítali medzi najstaršiu generáciu ľudí nad 60 rokov. Vtedy sme sa stretli aj s ľuďmi, ktorí mali nad 100 rokov (napr. v Hrabkove, Brestove a inde). Z toho vidno, že ľudia, ktorým dnes hovoríme „najstaršia generácia“, podľa našej terminológie pred 30 rokmi, kedy sme tento výskum robili, patrili ku generácii najmladšej.

Nie div, že po niektorých javoch, ktoré sme vtedy zistili u najstaršej generácie, dnes nemáme už ani len stopy. Napríklad sú to tvary nom. sg. stred. rodu a nom. a ak. pl. muž. a žen. rodu prídavných mien a zámen: *totie*, *dobrie*, alebo tvary *šmi* (= som), *žme* (= sme) a pod. v údolí rieky Hornádu od Ružína až po Trebejov.

Znovu upozorňujeme, že izoglosy jednotlivých javov na našich mapách sú zistenia podľa stavu v rokoch 1938–1942. Keď ich porovnáваме s dnešným stavom, vidíme, že sa menia a posúvajú. Napríklad ešte i dnes si ľudia v Trebejove pamätajú na viac najstarších žien po prvej svetovej vojne, ktoré zreteľne vtedy vyslovovali dvojhlásku *uo* systémovo (všeobecne): *kuoň*, *stuol*, *nyoš*, *pųojt*, *suol*, teda nielen v slovách, v ktorých dvojhlásku *uo* (resp. *wo*, *vo*) sme v r. 1938 zistili už len v niekoľkých lexikáliách, ako *skuora*, *huorka*, *do huori*, *uhuorka* (viď mapu č. 2). Sám ako 10-ročný sa pamätám na takú výslovnosť u našej susedky A. A., ktorá sa narodila v Kysaku v roku 1848, vydala sa do Trebejova, kde potom žila aj tam zomrela v roku 1928.

Keby bol S. Czambel pred 70 rokmi zaznačil izoglosy jednotlivých javov, dnes by sme jasnejšie videli posunutie určitých javov. Súčasne by sme

⁷ Ferdinand Buffa, *Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese*, Bratislava SAV 1953, 16.

⁸ Jozef Liška, *O kvantite sotáckych samohlások*, JČ XIX, 1968, 169–199.

presnejšie poznali príčiny týchto zmien a vyhli sa aj niektorým úvahám o predpokladaných tvaroch a ich rozšírení. Azda ani S. Czambel by nebol členil východoslovenské nárečia podľa bývalých stolíc, čo vskutku nemá jazykové opodstatnenie. Toto členenie sa u nás dnes už všeobecne zamieta, najmä F. Buffa⁹, I. Kotulič¹⁰ a pred nimi už J. Liška.¹¹

Podstatné jazykové znaky, ktorými sa východoslovenské nárečia vzájomne členia, nevyskytujú sa iba v jednej jedinej z bývalých stolíc. Preto vyššie spomínaní autori navrhujú deliť ich na dve väčšie skupiny, a to na:

1. z á p a d n ú (ktorá zaoberá prevažne územie bývalej stolice Spišskej, Šarišskej a Abovskej) a

2. v ý c h o d n ú (približne na území bývalej stolice Zemplínskej a Užskej).

Územie bývalej Šarišskej stolice, ktorej sa týka náš príspevok, I. Kotulič¹² člení na základe diferenčných znakov na štyri menšie nárečové skupiny.

I. C e n t r á l n e š a r i š s k é n á r e č i e (vymedzuje zemepisne približne čiarou Niž. Slavkov — Sabinov — Prešov — Drienov — Giraltovece — Bardejov — Plavnica).

II. V ý c h o d o š a r i š s k é n á r e č i e (ktorým sa hovorí zhruba vo východnej polovici bývalého Giraltovskeho okresu a ktoré už má podľa neho všetky typické znaky zemplínskych nárečí).

III. S e v e r o š a r i š s k é n á r e č i a (ktorými sa hovorí na sever od Bardejova).

IV. N á r e č i a j u h o z á p a d n é h o š a r i š a (vlastná oblasť sa rozprestiera severovýchodne od horstva Čierna hora a zahrňuje okolo 50 obcí).

I. Kotulič sa tu nezmieňuje, či do štvrtej skupiny zahrňuje i oblasť južného Šariša, a to dolnú časť údolia rieky Hornádu po Trebejov, dolnú časť údolia rieky Torysy po Budimír a údolie dolného toku rieky Olšavy. Z kontextu by sa dalo usudzovať, že nie, hoci by tam patrili aspoň podľa striednic za pôvodné aj sekundárne zdĺžené \bar{e} , ako aj podľa striednic za dlhé \bar{o} .

a) Izoglosy týchto dvoch javov idú od severozápadu na juhovýchod (z východného Spiša do južného Šariša). Je známe, že práve tieto dva javy sú najdôležitejším diferenčným znakom východoslovenských nárečí (viď mapy č. 1 a 2). Najmä striednice za dlhé \bar{e} jasne vyčleňujú výcho-

⁹ F. Buffa, *K charakteristike*, 272 a 276.

¹⁰ I. Kotulič, *Ku charakteristike*, 157.

¹¹ J. Liška, *Nárečový svojráz*, 169.

¹² I. Kotulič, *Ku charakteristike*, 157.

doslovenskú oblasť a zároveň i samotnú oblasť Šariša na tri (mapa č. 1): 1. *i* (*vira, bili*), 2. *ie* (*viera, bieli*) a 3. *e* (*vera, beli*). Priesečník týchto troch izoglos je práve v južnom Šariši medzi obcami Bohdanovce – Bretejovce (→ Trebejov).

V južnom Šariši však prechádza aj mnoho iných izoglos javov, ktoré túto oblasť odlišujú od nárečia juhozápadného Šariša. Izoglosy prechádzajú nielen od severozápadu na juhovýchod (za striednice \bar{e} , \bar{o}), ale aj od juhozápadu na severovýchod.

b) Je to izoglosa výslovnosti spoluhlásky *v* pred samohláskou na konci slabiky: \underline{u}/f (*šľiuka, kreu – šľifka, kref*), (viď mapa č. 4) – ktorá ide zo Zemplína cez stredný a juhozápadný Šariš do dolného údolia Svinky a Hornádu a potom do Abova. Hranica tohto javu je nápadne ostrá, dvojtvary sú len v niekoľkých málo obciach. Rozdeľuje oblasť celého Šariša skoro na dve rovnaké časti.

c) Výslovnosť \underline{u} môžeme označiť za jav juhovýchodnej skupiny, za jav „zemplínsko-abovský“. Za taký možno označiť aj izoglosu gen. a dat. sg. muž. a stred. rodu príd. mien, zámen, čísloviek: *-oho, -omu/-eho, -emu* (*dobroho, johu, jednoho; dobromu, jomu, jednomu/dobreho, jeho, jedneho; dobremu, jemu, jednemu*) – mapa č. 4 – ktorej priebeh sa izoglose \underline{u}/f najviac približuje. Ale na rozdiel od nej je pomerne rozsiahle územie južného Šariša, kde sú u najstaršej generácie obidva tvary, ale „zemplínsky“ typ *-oho, -omu* je na ústupe už v dobe nášho prieskumu.

d) Prelínajú sa aj tvary dat. sg. podst. mien: *-ovi/-oj* (*Jankovi/Jankoj, Marčovi/Marčoj*). Obrisy tohto javu sú podobné ako pri izoglosách *-oho/-eho*, lenže hranice sú posunuté o niečo na juh (porovnajzte izoglosy na mape č. 4). Tento „zemplínsky“ ráz neprenikol na územie južného Šariša do lok. sg. neživ. podstatných mien: *na lukoj, na lavičkuj* (okrem Sokoľa, mapa č. 5).

e) Izoglosa tvaru dat. a lok. sg. žen. podstatných mien: *ruce, nože, streše* sa najviac približuje izoglose \underline{u}/f (porov. izoglosu č. 1 na mape č. 4 a izoglosu č. 6 na mape č. 5).

f) Na rozdiel od spomínaných izoglos izoglosa sufixu *-ek/-ok* ide takmer kolmo od severu na juh a pretína len najvýchodnejšiu časť južného Šariša. Rozhraničenie je dosť ostré, len v niekoľkých obciach sa vyskytovali dvojtvary v čase nášho výskumu (mapa č. 4).

Napokon je ešte jeden druh izoglos. Idú od západu na východ a pretínajú južný Šariš v rovine vodorovnej.

g) Sem patrí izoglosa zmeny *ch > h* (*ucho, mucha – uho, muha*), (mapa č. 5). O niečo južnejšie ide izoglosa zmeny *š, ž > š, ž* (*šeno, žima > šeno, žima*), mapa č. 5. Ale tá ide len územím Abova, takže ju možno označiť ako charakteristiku „abovskú“.

Horizontálny priebeh a „abovský charakter“ má aj izoglosa striednice *e* za bývalé dlhé *ē*: *vera, beli* (mapa č. 5).

Takto južný Šariš tvorí medzi nárečiami bývalej Šarišskej stolice — ak nie samostatnú — tak iste aspoň prechodnú skupinu v Šariši. Na tomto území sa stretávajú, križujú a prelínajú javy, ktoré sa označovali ako šarišské (prípadne spišsko-šarišské), abovské a zemplínske. (Vid' schému obr. č. 7.)

Izoglosy striednic za bývalé dlhé *ē* členia územie južného Šariša na tri oblasti, ako ukazuje mapa č. 1. Ak tento jav kombinujeme s inými javmi, nárečová členitosť tohto územia sa umocní. Môžeme to ilustrovať na jednoduchom príklade — na izoglosách, ktoré predstavujú tvary troch slov: *dievča, piesok* a *jeseň*¹⁶ (mapa č. 6). V týchto troch slovách sa kombinujú izoglosy striednic za dlhé *ē* s izoglosami javov *u/f* a *-ok/-ek*. Pravda, táto mapa je len malou ilustráciou. Iné javy členia toto územie na skupiny, skupinky a podskupinky.

Čo podnietilo nárečovú členitosť južného Šariša?

1. Domnievame sa, že v prvom rade to boli údolia riek. Inými slovami sú to pásma hôr, ktoré jednotlivé časti južného Šariša od seba izolovali a v nich sa určité javy po nejaký čas vyvíjali svojím spôsobom. Preto skupina izoglos vyčleňuje skupinu nárečia údolia rieky Hornádu, ktorá presahuje na západ až na Spiš; ďalej sú tu skupiny nárečia v údolí riek Svinky, Torysy a Olšavy.

Keď sa však pozrieme na dolné toky týchto riek v južnom Šariši, vidíme, že jednotlivé javy sa menia v iné práve v miestach, kde údolia riek sa začínajú rozširovať, otvárať: Hornád pod Trebejovom, Torysa najmä v oblasti pri Drienove a Olšava pri Kec. Pekľanoch (napríklad *u/f, ie/e, o/u*, porovnajzte mapy č. 4, č. 1 a č. 2).

2. Otvorenosť údolí v južnejších tokoch riek umožňovala väčší styk obyvateľstva okolitých obcí aj prenikanie nárečových zvláštností z jednej do druhej skupinky, z jednej do druhej skupiny — a z jednej do druhej oblasti. Tým boli vystavené spoločnému tlaku najmä tvary pre jednotlivé skupiny príznakové, nápadné a pre iné skupiny aj smiešne. Takých sa ľudia postupne vzdávali. K nim možno počítať v okolí Kysaku archaické tvary *šmi* (= som), dvojhlásku *uo* (*kuoň, stuol*), tvary nom. a ak. pl. príd. mien a zámen *ie* (*dobrie, totie*); alebo dvojhlásku *ie* (*viera, bieli*) v izolovanej obci Brestov, keď už na okolí prenikla zmena *ē > i* (*vēra > viera > vira*) — alebo neskoršie napríklad aj tvary l-ového participia: *piol, viziol, robiol* v údolí rieky Hornádu.

3. Dochádzalo k napodobňovaniu iných všeobecnejších vzorov (tvarov) a tým k určitému stupňu zjednocovania a uniformovania. Umožňovali to

aj vtedajšie formy spolčovania. Tie mali jednak charakter úradný, administratívny (pred prvou svetovou vojnou boli to sídla „solgabirova“, po vojne notariáty a ešte neskoršie župné a okresné úrady).

Iné mali charakter nábožensko-vzdelávací. (Fary a školy neboli v každej obci a tak do kostola a škôl — i keď nepravidelne — chodilo sa dovedna z niekoľkých dedín. Tak napríklad Trebejov v údolí rieky Hornádu patrilo administratívne najprv pod „obvod“ Lemešany v údolí rieky Torysy, neskôr pod notariát Kysak v údolí Hornádu, kým do kostola a školy sa chodilo do Obišoviec pri ústí rieky Svinky do Hornádu. Trebejov mal vlastnú školu až v roku 1926.)

Svojráz nárečia jednotlivých skupín sa uchoval viac a dlhšie u žien, ktoré mali menšiu príležitosť na cestovanie (pokiaľ sa nevydali do inej obce, kde niekedy — nie vždy¹⁵ — sa prispôbili inému nárečiu). U mužov pribudol aj pobyt na vojenčine a na vojne. Pravda, vplyv na rozklad nárečia mal často aj pobyt v cudzine, najmä v Amerike.

4. Ale nemožno zanedbávať ani blízkosť administratívnych hraníc bývalých stolíc, ktoré sa v oblasti južného Šariša všetky (okrem Užskej) tu stretávajú. Najväčší vplyv pozorovať zo stolice Abovskej. Ale netreba tu zabudnúť, že údolia a územia južného Šariša do Abova sú všetky otvorené a ľahko prístupné aj do veľkého obchodného a kultúrneho stredu — do mesta Košíc.

5. Napokon južne od Košíc je už neďaleko susedstvo maďarskej jazykovej oblasti.

I keď jednotlivé slovenské jazyky v južnom Šariši išli svojím domácim vývinom, nemožno nevidieť vplyv susedstva maďarského obyvateľstva, najmä ním interpretovanej východnej slovenčiny. Postihlo to predovšetkým východoslovenské jazyky, ktoré boli maďarskému jazykovému systému cudzie. Ide hlavne o tieto jazyky:

a) Zmena mäkkých sykaviiek *ś, ź > š, ž* (*śeno, źima > šeno, žima*), ktorá však neprenikla až na územie južného Šariša (viď mapu č. 5). Táto zmena je „abovská“.

b) Čiastočne prenikla do južného Šariša zmena *ch > h* (*mucha, ucho > muha, uho*), a to v údolí Hornádu až do obcí Kostolany, Tepličany, Malá Vieska (a Sokol u mladšej generácie). V roku 1940 staršia generácia výslovnosť *ch* aj v týchto obciach ešte zachovávala. V údolí rieky Torysy prenikla zmena *ch > h* do obcí Vajkovce, Chrastné

¹⁵ Napríklad moja matka sa narodila v Obišovciach (ústie rieky Svinky do Hornádu), vydala sa do Trebejova, ale všetky typické zvláštnosti nárečia svojej rodnej obce si presne zachovala až do smrti (medzi iným aj tvary l-ového participia *piel, vü iel, robiel* oproti trebejovským *piol, vižiol, robiol*).

(na území Abova v údolí rieky Olšavy zasahuje ešte Bidovce — je to obec, kde sa hovorilo po maďarsky). Okrem toho táto zmena prenikla na územie Šariša do miest a väčších dedín, v ktorých neslovenský živel mal vplyv „panskej reči“. Sú to Prešov, Šváby, Solná Baňa, Solivar, Veľký Šariš, Lipany, Sabinov a v severozápadnom cípe Šariša obec Plavnica.

O geografickom rozšírení zmeny $ch > h$ vo východoslovenských nárečiach písal Š. Lipták¹⁴ a uverejnil aj mapku s jej izoglosou. I keď mapa je veľmi malá, takže nie sú v nej vyznačené všetky obce, vidno, že naša izoglosa sa nekryje s izoglosou uvedenou Š. Liptákom. V údolí rieky Hornádu naznačuje zmenu $ch > h$ napr. v Tepličanoch. Je to možné aj tým — ako som už vyššie spomenul — že ja uvádzam výskum z roku 1940, a to u ľudí aj najstaršej generácie (už vtedy 60—80-ročných i starších), ktorí ešte zreteľne vyslovovali ch a rozlišovali výslovnosť ch od h (*ucho, chiba, chlapec, chto, ale noha*), no nielen v Tepličanoch, ale aj v susedných obciach Malá Vieska, Kostolany n/H. Mladšia generácia okolo 40—50 rokov vyslovovala už len h (chodila do maďarskej školy), kým príslušníci najmladšej generácie, ktorí chodili už do slovenskej školy, ch a h vtedy rozlišovali.

Zmena $ch > h$ v spomínaných obciach v údolí rieky Hornádu je pomerne mladého dáta — najpravdepodobnejšie až z počiatku 20. storočia.¹⁵

V údolí rieky Torysy naša izoglosa zmeny $ch > h$ zakresľuje až obce na území Abova, a to Chrastné, Vajkovce, Beňakovce, kým obec Kráľovce na území Šariša má podľa nás ch/h ešte diferencované. Š. Lipták však Kráľovce zakresľuje do územia zmeny $ch > h$ a táto izoglosa podľa neho ide až pred obec Janovík, ktorá aj podľa Liptáka má ch zachované.

V údolí rieky Olšava — na území Abova — podľa nášho výskumu izoglosa zmeny $ch > h$ sa kryje s izoglosou zmeny $ś, ź > ś, ź$. Patria tam už obce Tršťany, Ďurďošík, Bidovce, ale nie Čakanovce, ktorú obec Š. Lipták zakresľuje do zmeny $ch > h$.

c) Ako zmeny $ś, ź > ś, ź$ a $ch > h$ na území južného Šariša (na rozhraní šariško-abovskom) pričítame nedávnomu „abovskému vplyvu“, tak podľa našej mienky aj urýchlenie zmeny striednic dlhého $ē / > iē / > e$ je jeho výsledkom. Tvary *vjera, bieli* boli ešte celkom zreteľné u najstaršej generácie v údolí rieky Torysy až od severu po obec Budimír a v Above po obec Kráľovce. U mladšej generácie, ktorá sa narodila po roku 1900, sme pozorovali, že začína používať tvary s e : *vera, beli*, ako ukazuje izoglosa na mape č. 1, a to v obciach Budimír, Kráľovce, Ploské, Šeňakovce, Bretejovce, Janovík, Chabžany a Lemešany.

¹⁴ Š. Lipták, *Geografické rozšírenie*, 164.

¹⁵ J. Liška, *K otázke pôvodu*, 46.

Aj na rozhraní šarišsko-abovskom v údolí rieky Hornád v roku 1940 u najstaršej generácie sme zistili diftongizovanú výslovnosť *ie* v obci Tepličany.

Vidí sa nám, že izoglosy zmien *ś, ź > š, ž, ch > h* a *ie > e* začiatkom 20. storočia sa zhruba kryli a že aj zmena *ie > e* nie je tu dávneho dáta.

Zostáva nám tu ešte upozorniť, že aj v juhovýchodnom Šariši sú v roku 1940 u staršej generácie stopy po zatvorenej výslovnosti *ę*: *vęra, bęli* (Mudrovce) a po otvorenej výslovnosti *i*: *vira, bili* (Huvíz). V juhovýchodnom Šariši v niektorých obciach je vedľa striednice *e* aj *i*, napr. *vira, bili*, ale *mleko* (Vtáčkovce, Kec. Pekľany).

Oveľa zložitejšie sú striednice za sekundárne dlhé *ē* v I-ovom particípiu I., III. a IV. slovesnej triedy: *pil – pila, cerpel – cerpela, robil – robila*, preto k tomu problému sa ešte vrátíme v inej štúdií.

Ako sme spomenuli už na začiatku tohto príspevku, dvojhláska *uo* (resp. *wo*) bola na oveľa väčšom území južného Šariša a jej zmena v *o* tu spadá do prvej tretiny 20. storočia. Zdá sa nám, že ešte pred prvou svetovou vojnou jej izoglosa prebiehala približne v takom rozsahu, ako sme zistili izoglosu dvojhlásky *ie* v roku 1940. Nasvedčuje tomu aj rozšírenie dvojhlásky *uo* (resp. *wo, vo*) v niektorých lexikáliách, ako *skuora, huorka, do huori*. Naše izoglosy ich zaznamenávajú, ako prechádzajú na juhovýchod do údolia Hornádu a Torysy skoro tak ďaleko ako izoglosy dvojhlásky *ie* (*viera, bieli*).

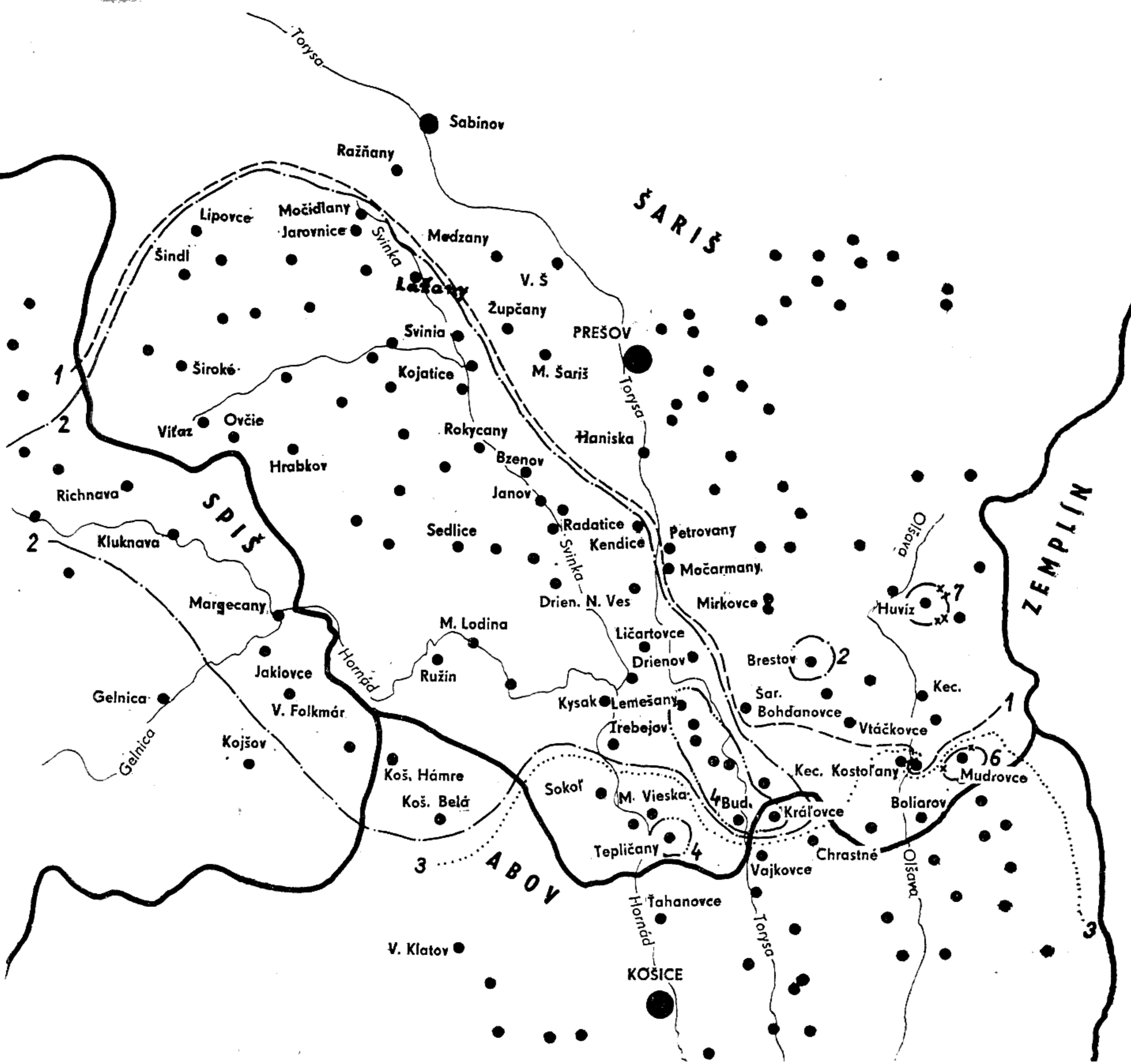
Dvojhlásku *uo* (resp. *wo*) sme zistili u starej generácie v juhozápadnom Šariši v obciach Vítaz, Ovčie, Žipov, Bujakov, Bajerov, Rokycany, Bzenov (izoglosa nie uzavretá) a prechodný typ *uu* (*kuuň, stuul*) v obciach Hrabkov, Jakubovany, Križovany, Ondrašovce.

Paralelu medzi dvojhláskami *ie* – *uo* sme našli u najstarších ľudí v izolovanej obci Brestov, ktorá leží v juhovýchodnom Šariši na území, kde v okolí sa zmena *ē > i* a *ō > u* už uskutočnila.

Našli sme aj prechodné stupne zmeny, ako je zatvorené *o* (Mudrovce) alebo otvorené *u* (Huvíz).

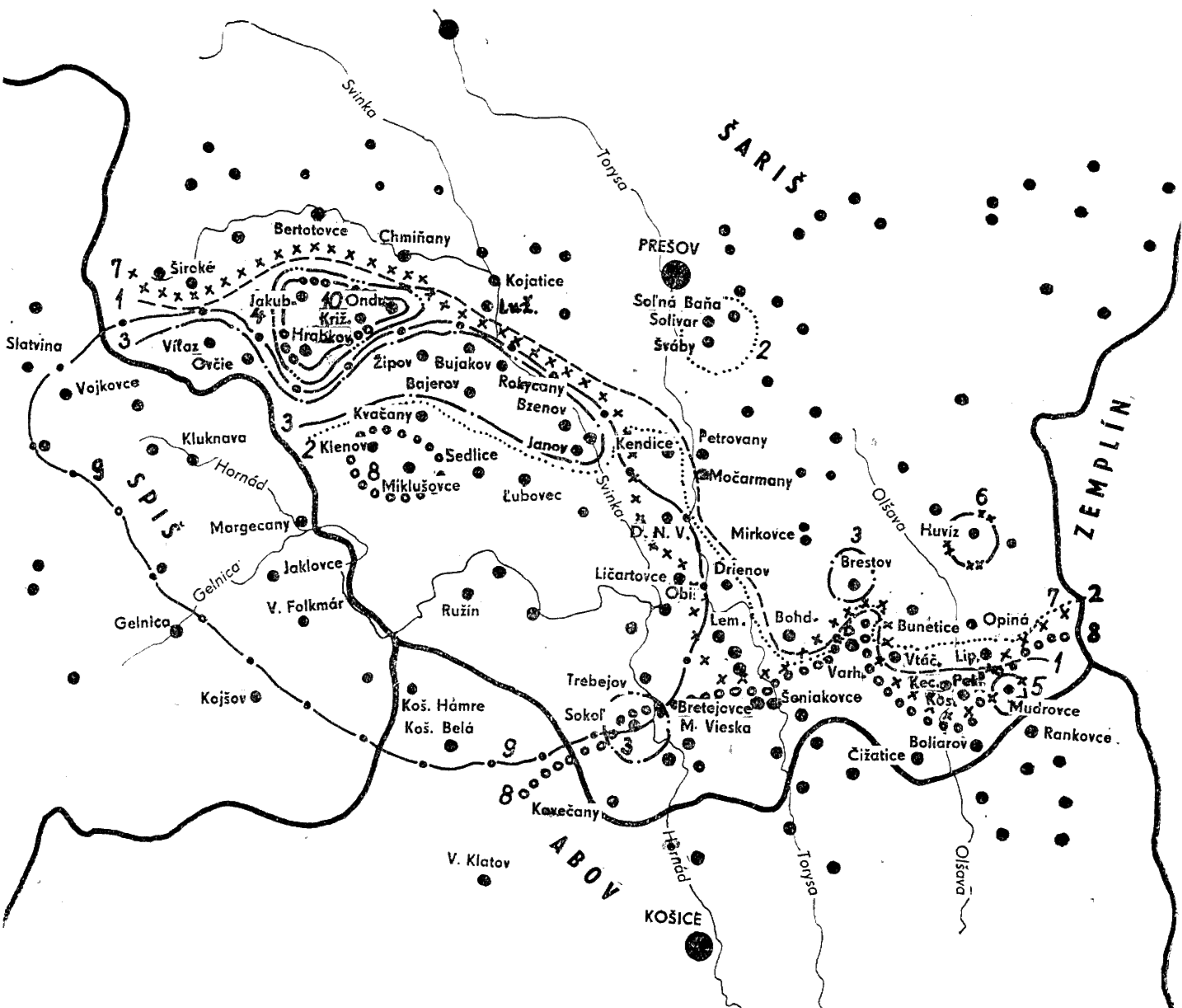
Ani izoglosy striednic za bývalé dlhé *ō* a sekundárne zdĺžené *ō* (v slovách ako *pōjdem, pokoj, stoj*) neprebiehajú celkom rovnako. Pretože rozsah tohto príspevku nedovoľuje ísť hlbšie do uvedeného problému, upustili sme aj od podrobnejšieho výkladu zmien aj od ďalších izoglos. K týmto problémom sa vrátíme v inom príspevku. Na tomto mieste sme chceli aspoň upozorniť na staršie výskumy, keď stav nárečí bol ešte viac zachovaný, ako je dnes. A na ich základe sme uviedli aj niektoré závery, ktoré neboli doteraz všeobecne známe.

¹⁶ Ešte zaujímavejšie by boli izoglosy tvarov slova „smiechu“, kde by popri striedniciach za bývalé dlhé *ē* nárečie sa členilo aj podľa zmeny *ś > š* a *ch > h*.

Legendy k mape č. 1

- 1 ■ ———— ■ južná hranica zmeny $\bar{e} > i$ (v slovách *vira*, *bili*)
- 2 -.-.-.-.- územie dvojhlásky *ie* (v slovách *viera*, *bieli*)
- 3 severná hranica zmeny $\bar{e} > e$ (v slovách *vera*, *beli*)
- 4 —...—...—...—...—...—...—...—
viera, *bieli* už len najstarší ľudia; mladí *vera*, *beli*
- 6 —x—x—x—x—x—x—x—x—
staršia generácia vyslovuje tu ešte zatvorené *ę*, mladší už
čisté *e*: *vera*, *beli* (Mudrovce)
- 7 ——xx—xx—xx—
starší ľudia vyslovujú ešte otvorené *ĭ*; mladí už normálne *i*
(Huvíz)

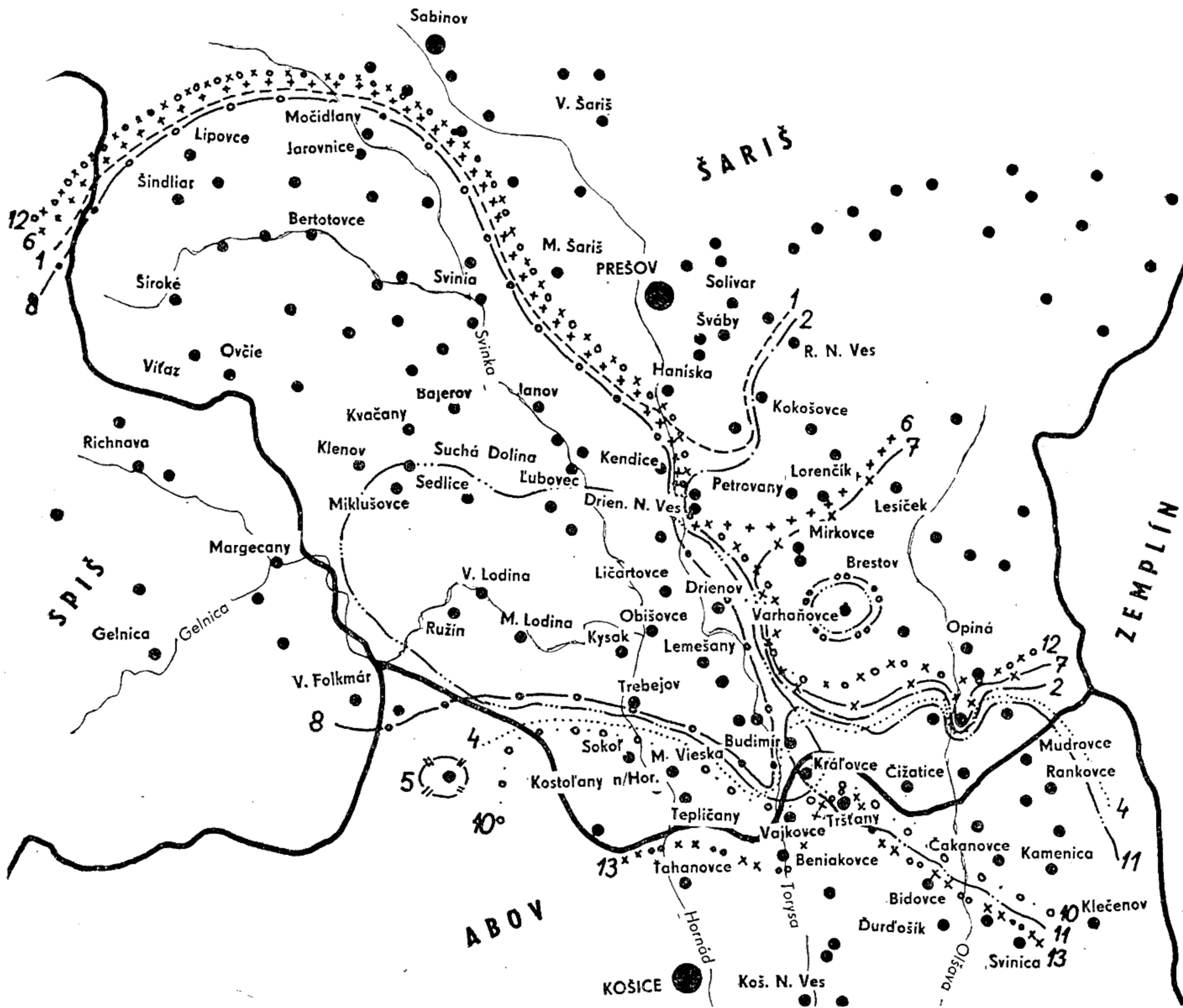
Legendy k mape c. z

1	■ — — — — — ■	južná hranica zmeny $o > u$ (v slovách <i>kuň</i> , <i>stul</i>)
2		severná hranica zmeny $\bar{o} > o$: <i>koň</i> , <i>stol</i>
3	— . — . — . — .	územie dvojhlásky uo : <i>kuoň</i> , <i>stuol</i>
4	— ... — ... — ... — ...	územie dvojhlásky uu : <i>kuuň</i> , <i>stuul</i> ; mladší vyslovujú <i>u</i> : <i>kuň</i> , <i>stul</i>
5	—x—x—x—x—x—	staršia generácia vyslovuje ešte zatvorené \bar{o} : <i>koň</i> , <i>stol</i> ; mladší normálne <i>o</i> : <i>koň</i> , <i>stol</i> (Mudrovce)
6	—xx—xx—	staršia generácia vyslovuje otvorené \bar{u} ; mladší normálne <i>u</i> : <i>kuň</i> , <i>stul</i> (Huvíz)
7	x x x x x x x x x x	južná hranica <i>skura</i> , <i>do huri</i>
8	oooooooooooooooo	severná hranica tvarov <i>skora</i> , <i>do hori</i>
9	—o—o—o—o—o—	územie dvojhlásky uo (resp. <i>wo</i> , <i>vo</i>) v slovách <i>skuora</i> , <i>do huori</i>
10	—ooo—ooo—ooo—	územie tvarov <i>skuura</i> , <i>do huuri</i>

Legenda k mape č. 3

1	■ — — — — ■	južná hranica zmeny $e > i$ (<i>vira, bili</i>)
2	- . - . - . - . - .	územie dvojhlásky <i>ie</i> (<i>viera, bieli</i>)
3		severná hranica zmeny $\bar{e} > e$ (<i>vera, beli</i>)
4	- . . . - . . . - . . .	<i>viera, bieli</i> už len najstaršia generácia; mladí začínajú vyslovovať <i>vera, beli</i>
5	- x - x - x - x - x -	staršia generácia vyslovuje ešte zatvorené \bar{e} (<i>vera, beli</i>); mladší normálne <i>e</i> (Mudrovce)
6	- - xx - - xx - - xx	najstarší ľudia vyslovujú ešte otvorené <i>i</i> (<i>vira, bili</i>); mladší <i>i</i> (Huvíz)
7	o o o o o o o o o o o o o o	južná hranica zmeny $\bar{o} > u$ (<i>kuň, stul</i>)
8	x x x x x x x x x x x x	severná hranica zmeny $\bar{o} > o$ (<i>koň, stol</i>)
9	- o - o - o - o - o - o - o	územie dvojhlásky <i>uo</i> (<i>kuoň, stuol</i>)
10	- . . . - . . . - . . . - . . .	územie dvojhlásky <i>uu</i> (<i>kuuň, stuul</i>)
11	o x o x o x o x o x o	staršia generácia vyslovuje ešte zatvorené \bar{o} : (<i>koň, stol</i>); mladšia normálne <i>o</i> (Mudrovce)
12	o o x x o o x x o o x x o o x x	najstaršia generácia vyslovuje otvorené <i>u</i> (<i>kuň, stul</i>); mladá normálne <i>u</i> (Huvíz)

Legendy k mape č. 6

1	— — — — —	južná hranica tvaru žifče a severná hranica tvaru žiefče
2	— . — . — . — .	západná hranica tvaru žiuče
3	— . . . — . . . — . . . —	územie tvaru žieuče
4		severná hranica tvaru zeuče
5	— „ — „ — „ — „ — „ —	územie tvaru žieučä
6	x x x x x x x x x x x	južná hranica tvaru pisek
7	— x — x — x — x — x —	západná hranica tvaru pisok
8	— o — o — o — o — o —	územie tvaru p̄iesek
9	— oo — oo — oo — oo —	územie tvaru p̄iesok
10	o . o . o . o . o . o . .	územie tvaru pesek
11	— — oo — — oo — — oo	územie tvaru pesok
12	x o x o x o x o x o x o	južná hranica tvaru ješiň
a severná hranica tvaru jeseň
13	x x o o x x o o x x o o x x o o	severná hranica tvaru ješeň

ŠARIŠ

PREŠOV

SPIS

ZEMPLÍN

